

Η πνευματική ζωή κατά δύο μεγάλους νηπτικούς Πατέρες του 14ου αιώνα (Ηλίας Λιαμής, δρ. Θεολογίας, Καθηγητής Μουσικής, Πρόεδρος της Συνοδικής Υποεπιτροπής Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος)

[/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

**Η πνευματική ζωή κατά δύο μεγάλους νηπτικούς Πατέρες του 14ου αιώνα:
τον Άγιο Γρηγόριο τον Σιναΐτη και τον Θεόληπτο Φιλαδελφείας τον
Ομολογητή**

Ο 14ος αιώνας αποτελεί εποχή εξαιρετικής σημασίας για την εξέλιξη της Ορθόδοξης πνευματικότητας. Ενώ το Βυζαντινό κράτος βρίσκεται σε βαθειά πολιτική κρίση [1], η πνευματική ζωή μορφοποιεί νέα πλαίσια και εμβαθύνει σε παλαιότερες μορφές ασκήσεως και προσευχής, γεγονός που οδηγεί στην διαμόρφωση του πνευματικού υπόβαθρου και της πρακτικής του Ησυχασμού. Ο Ησυχασμός συνδέθηκε με την ψυχοσωματική μέθοδο της μονολογίστου προσευχής [2], της οποίας δύο από τους κυριώτερους εκφραστές και διδασκάλους υπήρξαν ο άγιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης και ο

άγιος Θεόληπτος, επίσκοπος Φιλαδελφείας [3].

Τις ρίζες του Ησυχασμού, αλλά και ειδικότερα τις καταβολές της διδασκαλίας των δύο Πατέρων πρέπει να αναζητήσει κανείς στον Συμεών τον Νέο Θεολόγο, τον Διάδοχο Φωτικής και τις ομιλίες του Μακαρίου του Αιγυπτίου [4]. Όσον αφορά την συμμετοχή του σώματος στην διαδικασία της προσευχής, είναι σαφές ότι ο άγιος Γρηγόριος ακολουθεί την διδασκαλία του μοναχού Νικηφόρου [5], της οποίας την εφαρμογή ελάχιστοι εξασκούσαν στο Άγιον Όρος, όταν βρέθηκε εκεί, κατά τα πρώτα έτη του 14ου αιώνα [6]. Ο άγ. Θεόληπτος φθάνει στον Άθω το 1266 [7]. Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι οι επιδράσεις που δέχονται οι δύο Πατέρες είναι σχεδόν πανομοιότυπες, ασχέτως των διαφορετικών οδών διακονίας που αργότερα ακολούθησαν. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι και οι δύο προσέφεραν το πνευματικό υπόβαθρο στον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, ώστε να αναπτύξει την διδασκαλία του κατά την διαμάχη του με τους Αντιησυχαστές.

Μία τέτοια συγκριτική μελέτη παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, κυρίως εξαιτίας της μεγάλης σημασίας της προσωπικότητας των δύο Πατέρων. Και εάν εκείνη του αγ. Γρηγορίου έχει προ πολλού επισημανθεί και αξιολογηθεί [8], εκείνη του αγίου Θεολήπτου, αν και αρχαιότεροι συγγραφείς την είχαν επισημάνει ήδη από τα πρώτα χρόνια των Ησυχαστικών ερίδων [9] αλλά και νεώτεροι μελετητές δεν παρέλειψαν να τον αναφέρουν ως εκείνον που σφράγισε με τη ζωή και το έργο του τις πολιτικές και εκκλησιαστικές εξελίξεις και συνέβαλε γενικότερα στην διαμόρφωση της πνευματικότητας του Ησυχασμού [10], σχετικά πρόσφατα η

επιστημονική έρευνα έφερε στο φως την κριτική έκδοση του πλήρους έργου του [11], γεγονός που αιτιολογεί την σχετική έλλειψη συστηματικής μελέτης του [12]. Αναμφίβολα, το έργο του δεν παρουσιάζει την ευρύτητα και την αναλυτικότητα του έργου του αγ. Γρηγορίου του Παλαμά, αλλά ούτε και την αμεσότητα μίας προσωπικής πνευματικής εμπειρίας, όπως παρουσιάζεται στο έργο του αγ. Συμεών του Νέου Θεολόγου. Καταλαμβάνει όμως μία θέση στην χορεία των Βυζαντινών Πατέρων, οι οποίοι συνδύασαν την αυθεντική δημιουργικότητα με την πιστότητα στην μακραίωνη πνευματική παράδοση της Εκκλησίας.

Παραπομπές:

- 1. Βλ. Donald Nicol, The last centuries of Byzantium, London 1972, σ.99 κ.εξ.**
- 2. Αναφερόμαστε στις ολίγων λέξεων προσευχές με κοινό χαρακτηριστικό την επίκληση του ονόματος του Ιησού. Με την άποψη αυτή συμφωνεί και ο Lev Gillet (The Jesus Prayer, μτφρ. από την γαλλική έκδοση, N.Y. 1987, 58). Οι προσευχές αυτές ικανοποίησαν από τους πρώτους κιόλας αιώνες της πνευματικής ασκήσεως την επιθυμία των ασκητών να στρέψουν όλη τους την ύπαρξη προς τον Θεό. Βλ. N. Clark, The Jesus Prayer. Its history and meaning, Sobornost Series VII 1-7, 1975-78, 148-165. Επίσης S. Brock, The prayer of the heart in the Syriac tradition, Sobornost 4:2, 1982, 131-145. . Πρβλ. A. Guilleminot, The Jesus Prayer among the monks of Egypt, ECR 6:1, (Spring 1974). Η μορφή της δεν υπήρξε ενιαία. Ο άγ. Διάδοχος Φωτικής (Ε' αί.) είναι εκείνος που πρώτος εισάγει με σαφήνεια την πνευματικότητα της προσευχής του Ιησού (Oeuvres Spirituelles νθ' Sources Chretiennes 5, Paris 1955)). Πρβλ. Ware, The Jesus prayer in st. Diadochus of Photice, ανάπτυπον από τον τόμο Aksum-Thyateira. A Festschrift for Archbishop Methodios of Thyateira and Great Britain, Αθήνα 1985. Στους επόμενους αιώνες παρουσιάζεται στα συγγράμματα πολλών Νηπτικών Πατέρων, κυρίως στο περιβάλλον του όρους Σινά (Ιωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ, ΚΗ', 355 κ. εξ.). Πρβλ. K. Ware, "The origins of the Jesus Prayer: Diadochus, Gaza, Sinai" στο The study of spirituality, London 1986, 181-184. Την συνηθέστερη μορφή της («Κύριε Ιησοῦ Χριστέ, Υιέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με»), καθώς και την σωματική τεχνική που την συνοδεύει, την παρουσιάζει ο Νικηφόρος μοναχός. Βλ. Λόγος περί νήψεως καί φυλακῆς καρδίας, Φιλ. Δ', 27-28. Ο άγ. Γρηγόριος ο Παλαμάς την εντάσσει σαφώς στην παράδοση της ψυχοσωματικής μεθόδου (Τριάδες 1, 2, 12). Πρβλ. Jean Meyendorff, Ο άγιος Γρηγόριος ο**

Παλαμάς και η Ορθόδοξη Μυστική Παράδοση (μτφρ. Ελ. Μάινα), (Αθήνα 1983), 80. Η περιεκτική μορφή της προσευχής («Κύριε Ιησού») συνδέεται με την αντιστοιχία του Διαδόχου (ένθ. ανωτ.), αν και δεν αποκλείεται να αναφέρεται σε πιο εκτεταμένη μορφή, δίνοντας μόνον την αρχή της. Σέ κάθε περίπτωση πάντως η προσευχή του Ιησού αποτελεί συμπύκνωση της βαθύτατης και απέραντης πνευματικής εμπειρίας του Ορθόδοξου Μοναχισμού (Πρβλ. I. Hausherr, *The name of Jesus*, CS 44, (1978), 327: "The lord's prayer is normative in the sense that all liturgies and all personal prayers should in the last analysis be nothing more than an elaboration of the thoughts contained in the Lord's Prayer").

3. Ο μεν άγιος Γρηγόριος κάνει σαφή και εκτενή αναφορά στη μέθοδο αυτή. Βλ. PG 150, 1332B. (Παραπέμπομεν εις τον τόμο 150 της Πατρολογίας του Migne, όπου και τα έργα του αγίου Γρηγορίου του Σιναΐτου, χωρισμένα εις πέντε ενότητες. Τα έργα του ευρίσκονται επίσης δημοσιευμένα εις τον Δ' τόμον της Φιλοκαλίας.. Ομιλία υπό τον τίτλον: «Του οσίου πατρός ημών Γρηγορίου του Σιναΐτου λόγος εις την αγίαν μεταμόρφωσιν του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού» έχει δημοσιευτεί στο έργο του David Balfour «Saint Gregory the Sinaite, Discourse on the transfiguration» off print from the Athens quarterly «Theologia» 52, 4 to 54, 1 (1981/83)). Αντιθέτως, στα έργα του αγίου Θεολήπτου δεν υπάρχει αντιστοιχία αναφορά. Η αναφορά όμως του ονόματός του εκ μέρους του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά ακριβώς στα περί της ψυχοσωματικής μεθόδου (Τριάδες 1, 2, 12) υπαινίσσεται την εξοικείωσή του με αυτήν.

4. Βλ. Kallistos Ware, *The Hesychasts: Gregory of Sinai, Gregory Palamas, Nicolas Cabasilas*, in *The study of spirituality*, London 1986, p. 242

5. Βλ. Φιλοκαλία, Δ', σ. 17-28

6. Σχετικώς με τον βίο του αγ. Γρηγορίου βλ. Καλλίστου Α', Βίος και πολιτεία του εν αγίοις πατρός ημών Γρηγορίου του Σιναΐτου συγγραφείς παρά του αγιωτάτου αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Καλλίστου, έκδ. I. Pomijalovskij, *Zitie ize vo svjatych otca nasego Grigorija Sinaita po rukopisi Moskovskoj Sinodal'noj biblioteki izdal...*, Sanktpeterburg 1894 [Zapiski Istorikofilologiceskago Fakultera Imperatorskago S.-Peterburskago Universiteta 35].

7. Σχετικά με τον βίο και την προσωπικότητα του αγ. Θεολήπτου, βλ. Θεολήπτου Φιλαδελφείας του Ομολογητού (1250-1322) βίος και έργα, τόμ. Α` και Β`. Εισαγωγή, κριτικό κείμενο και σχόλια I. Κ. Γρηγορόπουλου, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1996, 40.

8. Βλ. Στ. Παπαδόπουλου, Γρηγόριος ο Σιναΐτης, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 4, Αθήνα 1964, 703. Πρβλ. Jean Meyendorff, Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς και η ορθόδοξη Μυστική παράδοση (Αθήνα 1983).

Πρβλ. Kallistos Ware, *The Hesychasts: Gregory of Sinai, Gregory Palamas, Nicolas Cabasilas*, στο *The study of Spirituality*, (London 1986), 246. Επίσης Eigi Hisamatsu, *Gregorios Sinaites als lehrer des gebetes*, OROS Verlag, Altenberge 1994.

9. Γρηγορίου Παλαμά, Τριάδες 1, 2, 12. Την εκτενέστερη αναφορά στη ζωή και το έργο του παραθέτει ο Νικηφόρος Χούμνος, επιφανής πολιτικός άνδρας της εποχής, στο έργο του «Ἐπιτάφιος εἰς τον μακάριον καὶ ἁγιώτατον μητροπολίτην Φιλαδελφείας Θεόληπτον», εκδ. J. F. Boissonade, *Anecdota Graeca*, (Paris 1833) V. Πρβλ. Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, *Ἱστοριῶν βιβλία*, εκδ. L. Schopen (Βόννη 1828), I, 67.

10. Συγκεκριμένα αναφέρει ο J. Meyendorff: «Με πολλούς τρόπους προβάλλει ο Θεόληπτος ως ο πρόδρομος του μυστηριακού ρεαλισμού και μυστικισμού του Γρ. Παλαμά και του Ν. Καβάσιλα, οι οποίοι βασίζονται πάνω στην πίστη ότι ο Θεός είναι παρών στην εκκλησία ούτε συμβολικά ούτε υποκειμενικά, αλλά σέ κάθε πραγματικότητα και ότι αυτή η Χριστιανική πνευματικότητα, όπως κάθε άλλη χριστιανική θρησκευτική πράξη, πρέπει να αντανakλά αυτή την αντικειμενική παρουσία». *Spiritual Trends in Byzantium in the late thirteenth and early fourteenth Centuries*, σέ *Τέχνη και Κοινωνία ἐν Βυζαντίῳ ἐπὶ των Παλαιολόγων, Πρακτικά του ἐν Βενετία Συμποσίου του οργανωθέντος ὑπὸ της Διεθνούς Ενώσεως Βυζαντινῶν Σπουδῶν τον Σεπτέμβριο 1968*, (βιβλιοθήκη του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινῶν και Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας. Αρ. 4), Βενετία 1971, σ.59. Πρβλ. Ι. Γρηγ. Α', 15. Πρβλ. J. Bois, *Les Hèsychastes avant le XIVe siècle*, E.O. 5 (1901-2), 1-11. Πρβλ. Lev Gillet, *The Jesus Prayer*, N.Y. 1987, 56-57.

11. Ι. Γρηγοροπούλου, μνημ. έργ.

12. Ι. Γρηγοροπούλου, *Η νήψη κατά τον Θεόληπτο Φιλαδελφείας*, περ. Γρηγόριος ο Παλαμάς, τ. 741 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1992). *Ηλία Λιαμή, Ανθρωπολογία, ήτοι τα περί φύσεως, συστατικών και προορισμού του ανθρώπου κατά τον Θεόληπτο Φιλαδελφείας τον Ομολογητή*, Αθήνα 2001.